

Pää pystyyn, kapitalisti!

MATTI APUNEN

Marraskuiselle Turun torille on pystytetty telta, jonka edessä värjöttelee kaksi nuorta miestä. Teltan seinässä on juliste, joka kehottaa ihmisiä valtaamaan Turun, *Occupy Turku*. Teltan toisella seinällä on käsin maalattu lakana, joka vaatii: *Alas Bilderberg!*

Koska luulen tietäväni jotain kansainvälisen Bilderberg-seminaarin luonteesta ja pidän sitä korkeatasoisena yhteiskunnallisen keskustelun foorumina, menen kysymään päivystäviltä aktivisteilta, miksi he niin tuimasti vaativat loppua hyvälle seminaarille. Pipopäinen nuorimies katsoo minua, kuten katsotaan ihmistä, jonka ymmärrys on selvästi kovin alhainen. Hän tiedustelee, että enkö todella tiedä, mistä on kysymys.

Heittäydyn tietämättömäksi. ”Mikä tämä Bilderberg on?”

”No, se on sellainen sikarikas amerikkalainen häiskä, joka määräälee kaikkia korkoja.”

Teltan ovensuussa on tiedote, joka kertoo että Marx-lukupiiri on siirretty Kauppahallin kahvilaan. Ihmettelen mielessäni, miksi maailmassa on edelleen niin paljon Marx-lukupiirejä ja niin vähän Adam Smith -lukupiirejä, vaikka nykymaailmaa on varsin hankala ymmärtää ilman käsitystä Adam Smithistä. Marx-tietojen pienet puutteet eivät ole niin kohtalokkaita.

Jatkan matkaa kohti hotelli Hamburger Börsin lämpöä ja valoa. Päätän tukea vielä vanhaa kapitalismia hotellin lounaalla.

Turkua valtaavien aktivistien kapitalisminvastainen asenne on varmasti vilpiton. On turha syyttää nuoria kadunvaltaajia naivuudesta, jos Ranskan sosialistien presidenttiehdokas Francois Hollandkin ilmoittaa, että hänen päävastustajansa presidentinvaaleissa on ”finanssimaailma”. Se

maailma, joka koostuu yksittäisten ihmisten lainoista, veloista, sijoituksista, haaveista, vastuisista ja saatavista.

Aktivistit jaksavat päivystää Turun torin räntäsateessa, koska he ovat maksuneet Suuren kertomuksen kapitalismin pohjattomasta epäinhimillisyydestä. He tuntevat aivan oikein myötätuntoa niiden puolesta, jotka kärsivät. Samalla he kuitenkin vastustavat sitä järjestelmää, joka tehokaimmin on vähentänyt maailmasta köyhyyttä ja sitä kautta kärsimystä – markkinataloutta.

Markkinatalous on järjestelmänä vaikea ja hahmoton vastustettava. Siksi aktivistien kertomus vaatii ymmärrettävän vihollisen, itsekkäiden pääomapiirien kulussientakaisen salaliiton. Kuvaan astuu mystinen, suljettu Bilderberg.

Aktivisteja ei horjuta se, että maailmassa järjestetään tänäänkin satoja ”suljettuja” seminaareja samoilla Chatham House -säännöillä. Näiden sääntöjen mukaan seminaarin puheita ei voi siteerata nimellä, jotta globaalin pörssi-yhtiön johtaja tai Euroopan keskuspankin dignitaari voisivat puhua mahdollisimman vapaasti. Aktivistia ei horjuta sekään, että Bilderberg ei tee päätöksiä, suosituksia tai ohjeita. Ja Bilderberg on sikäläkin ammattitaidoton salaseura, että se julkaisee kokouksestaan tiedotteen ja kertoo, ketkä olivat paikalla.

Turkulaisten aktivistien kritiikissä on terveitä osia. Ei ole mitään syytä puolustaa sitä, mitä tapahtui Wall Streetillä viime vuosikymmenen puolessa välissä. Finanssikriisissä ei ollut kuitenkaan kysymys markkinatalouden syvimmästä olemuksesta vaan häiriötilasta.

Sillä toisin kuin aktivistit väittävät, ketkuilu, riisto tai katteettomat bonukset eivät ole markkinatalouden ydin.

Vapaasti hengittävä markkinatalous on eri asia kuin hyväveli-kapitalismi. Jokainen aito markki-

natalousmies tuomitsee pitkälle menevät hyväveli-järjestelmät, koska ne vääristävät kilpailua. Samasta syystä aito markkinatalousmies tuomitsee julkiset tuet. Julkisissa tuissa valtio päättää suosia joitain toimijoita rahalla, joka on aina veronmaksajien rahaa. Raha otetaan kaikilta ja erityisesti niiltä, jotka eivät ole poliittisessa suosiossa ja jaetaan niille, jotka ovat päässeet poliittisen järjestelmän jumalten keinuun.

Liberaali markkinatalous on järjestelmä, jossa ihmiset tekevät yhteistyötä luodakseen arvoa itselleen ja muille ihmisille. Koska ihmisten tarpeet ja halut ovat kovin erilaisia, vain ihmisten itsensä miljoonista, loputtomista valinnoista voi muodostua käsitys asioiden arvosta.

Tässä järjestelmässä yhden ihmisen ahneus kontrolloi toisen ahneutta. Liiallisesta itsekkyydestä seuraa markkinataloudessa rekyyli, ennemmin tai myöhemmin. Autoritäärisessä yhteiskunnassa tätä luonnollista rekyyliä ei synny, koska valtiokoneisto tukahduttaa sen. Totalitarismissa valtio itse on ahnein kaikista: se sanoo suojelevansa kansalaisiaan, vaikka on itse näiden suurin ongelma.

Neuvostoliitto sanoi varjelevansa ihmisiä kapitalismin kauhuilta, mutta tosiasiasa sen omalla ahneudella ei ollut mitään rajoja. Se tuhlsi maan valtavia luonnonvaroja talouden mielipuoliseen tehottomuuteen, onttoon propagandaan ja sotilaalliseen varusteluun. Se ylläpiti absoluuttisen etuoikeutettua ja suljettua poliittista eliittiä, *nomenklatuuraa*, samaan aikaan kun kansa asui ja söi kurjasti.

* * *

Kapitalistilla on tietenkin vikansa. Pahimmin hän on epäonnistunut oman maailmankuvansa markkinoinnissa, vaikka markkinatalouden kiistattomat saavutukset ja näytöt ovat vertaansa vailla.

”Kapitalisti on tehnyt virheen luopumalla moraalista ylemmydentunnosta,” sanoo Whole Foods -luomuruokakauppojen ketjun perustaja John Mackey, jota Tom G. Palmer on haastatellut juuri suomennetussa, mainiossa artikkelikoelmassaan *Kapitalismin moraalit* (Eetos Kustannus, 2012).

Toisin sanoen kapitalisti on antanut vihollistensa vapaasti mustamaalata kapitalismi moraalittomaksi, ahneeksi, piittaamattomaksi saalistajien järjestelmäksi, joka luo ympärilleen onnetto-

muutta ja epätasa-arvoa: riistää, raastaa ja kuluttaa sumeilematta.

Mackeyn mielestä meidän on vaihdettava kapitalismin kuvaus uuteen, jotta voimme osoittaa että siinä on kysymys jaetun arvon luomisesta, ei muutamille vaan kaikille.

Hän on oikeassa. Kapitalismi on hämmästyttävän arvon lähde ja yhteiskunnallisen yhteistyön väline. Markkinatalous ja teollistuminen nostivat valtavat ihmisjoukot köyhyydestä ja kehitys jatkuu. Absoluuttisessa köyhyydessä elävien ihmisten määrä on pudonnut alle puoleen 1950-luvulta.

Keskiverto botswanalainen ansaitsee enemmän kuin keskiverto suomalainen vuonna 1955. Alle kahdella dollarilla päivässä elävien vietnamilaisten määrä on pudonnut 90 prosentista 30 prosenttiin vain 20 vuodessa. Kiinalaiset ovat kymmenen kertaa vauraampia ja elävät 28 vuotta kauemmin kuin minun syntymävuoteni 1960.

Markkinatalouden valinnut Etelä-Korea oli 1950-luvulla sodan ruhjoma, köyhä ja takapajuinen maa. Tällä hetkellä Etelä-Korean bruttokansantuote on samaa tasoa kuin Suomen (ja tulojakoa kuvaava gini-kerroinkin lähestyy hyvää vauhtia Suomen tasoa). Keskusjohtoiseen totalitarismiin vajonnut Pohjois-Korea on nälänhädän partaalla huokuva valtion irvikuva, johon voisi suhtautua poliittisena ilveilynä, ellei tämän ilveilyn hinta maan omille kansalaisille olisi niin kauhistuttava.

* * *

”Jos elät autoritäärisessä yhteiskunnassa, jokin erityinen intressiryhmä, on se sitten uskonnollinen hierarkia tai yliopistointellektuellit tai jokin fanaatikoryhmä, joka luulee tietävänsä mikä on parasta kaikille, voi pakottaa kaikki muut omaksumaan arvonsa. Ne pääsevät sanelemaan muiden elämää,” John Mackey sanoo.

Lausunto on asian ytimessä.

Meillä suhtaudutaan huomattavan vapaamielisesti pyrkimyksiin rajoittaa muiden ihmisten elämää. Ymmärrämme hyvin painostusryhmiä, jotka ilmestyvät tavoitteineen, eivät käy julkista keskustelua, mutta vaativat muita mukautumaan tavoitteisiinsa. Tämä tapahtuu useimmiten yleisen hyvän nimissä, ja se näyttää useimmiten pudottavan suojauksemme. Totalitarististen ratkaisujen houkutus on edelleen hämmästyttävän suuri.

Kun markkinatalousmies ilmoittaa pyrkivän-

sä mahdollisimman suureen yksilön valinnanvapauteen, riennämme vastustamaan mahdollisten valintojen määrää.

Valinnanvapaus sinänsä voi loukata joidenkin eturyhmien asemaa. Ehkä siksi näytämme vastustavan, kaiken järjen vastaisesti, esimerkiksi palveluseteliä. Se antaisi pienituloiselle aidon mahdollisuuden valita, mahdollisuuden nauttia niistäkin palveluntarjoajista, jotka normaalisti ovat vain parempituloisen saatavilla. Palveluseteli on kuitenkin uhka julkisen sektorin palveluntuotannolle, ja siksi katsotaan että yksi ja sama palvelu kaikille on ideologisesti parempi vaihtoehto kuin aito valinnan mahdollisuus.

Olemme huolissamme kaupпамiehen ahneudesta, mutta kukaan ei havahdu parkumaan poliitikon tai virkamiehen ahneutta. Kun kansanedustaja tai pienen kunnan kaavoittaja käyttää valtaa, häntä ei syytetä itsekkyydestä. Kun kapitalisti luo yrityksessään lisäarvoa asiakkailleen, tarjoaa työntekijöille työpaikan ja osakkeenomistajille osingon ja osakkeen arvonnousun, hänen ilmeiselle ahneudelleen vaaditaan päättäväisesti rajoja.

Poliitikko tai virkamies ei ole panostanut vaurauden luomiseen omia rahojaan, ottanut riskiä – siis istunut omilla housuillaan tuleen, kuten laittamaton sanonta kuuluu. Siitä huolimatta he vaativat yhä suurempaa osuutta muiden luomasta vauraudesta, määräysvaltaa tämän vaurauden jakamiseen

Jos tämä ei ole ahneutta, mikä sitten on?

Kaupпамiehen sijasta suomalainen nyky-yhteiskunta arvostaa avoimesti asiantuntijaa. Riskinottajan sijasta juhlimme riskinottajan arvostelijaa.

Asiantuntijuus saattaa olla muiden todentamaa tai itse ilmoitettua, mutta tutkija, filosofi, taiteilija, aktivisti tai muu intellektuelli joutuu harvoin samanlaisen epäluulon kohteeksi kuin yrittäjä, sijoittaja, kauppias tai – pelottavin heistä kaikista – pankkiiri. Katsotaan, että työkseen rahaa käsittelevä ihminen ei ole yhtä pätevä ja sitoutumaton antamaan mielipiteitä yhteiskunnan rahankäytöstä kuin se, joka käsittelee rahan sijasta rahaa koskevia teorioita.

Näyttelijän tai rockmuusikon lausunnot yhteiskunnasta ostetaan täydestä arvostaan, vaikka hän ei omistaisi yhdenkään yhtiön osakkeita tai olisi koskaan osoittanut mitään kiinnostusta yhteiskunnan dynamiikkaan. Raptähti Paleface saa kaiken tarvitsemansa palstatilan käsityksilleen tu-

lonjaosta. Hän saattaa olla oikeassakin, mutta sitä on vaikea todentaa, koska häneltä ei vaadita perusteluja mielipiteilleen. Emotionaalinen purkaus riittää.

Kun sen sijaan koko ikänsä rahan dynamiikkaa analysoinut pankkimies Björn Wahlroos kommentoi yhteiskunnan liikevoimia, nousee vastalauseiden myrsky ja kiivailu siitä, että Wahlroosin ylipäänsä annettiin puhua.

Miksi vaurastuneen ihmisen puhetta pidetään niin usein epäilyttävänä, vaikka hän on juuri vaurastumisellaan osoittanut ymmärtävänsä erinomaisesti yhteiskunnan toimintaa? Kun taloudellisiin vaikeuksiin ajautunut tai yhteiskunnan ulkopuolelle astunut ihminen ilmoittaa pettyneensä markkinatalouteen, se on meille todistus markkinatalouden toimimattomuudesta. Emme kuuntele niitä, jotka tuottavat yhteiskunnalle jaettavaa, ja ehkä jopa loukkaannumme, jos näillä ihmisillä on mielipide lisäarvon jaosta.

Miksi suomalainen intellektuelli, koska hän näkee asiat muita kirkkaammin, ei vaikuta yhteiskuntaan vaurastumalla, kuten Björn Wahlroos. Vaurastumisen jälkeenhän jokaisella on täysi vapaus lahjoittaa omaisuuttaan hyviin, itse valitsemiinsa tarkoituksiin, jos siltä tuntuu.

Siksikö, että rikastuminen on aina epärehellistä?

”Rosvoparonit” olivat suuri puheenaihe nuorena Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulla. Teräsmiljonääri Andrew Carnegien ja rautatiekeisari Cornelius Vanderbilin satumainen rikastuminen oli vaikuttavaa. Carnegie oli köyhä skotlantilainen työläinen, joka raivasi tiensä maan rikkaimpien miesten joukkoon. Rosvokapitalistien menestyksen metodi oli tosin erikoislaatuinen. He pudottivat hintoja.

Vuosien 1870 ja 1900 välillä rautatierahtien hinnat putosivat 90 prosenttia. Samana aikana Carnegie laski rautatieräksen hintaa 75 prosenttia. John D. Rockefeller alensi öljyn hintaa 80 prosenttia. Samaan aikaan amerikkalaisten BKT *per capita* kasvoi 66 prosenttia.

Rosvoparonit osasivat varmasti likaisia tempuja eivätkä epäroineet käyttäviä niitä. Ne eivät taaskaan ole asian ydin, eivätkä perimmäinen syy heidän vaurautensa massiivisuuteen. Syy ovat uudet halvat kulutushyödykkeet ja palvelut, jotka ovat kaikkien ulottuvilla. Kun kuluttaja pääsee halvemmalla ja nopeammin paikasta toiseen, hänelle jää aikaa ja rahaa kuluttaa muuhunkin. Näin hän tulee lisänneeksi muidenkin kuin rau-

tatieyhtiön vaurautta.

Tom Palmer siteeraa *Kapitalismin moraalissa* Voltairea, joka ymmärsi kauppamiesten merkityksen ja ylisti näiden merkitystä:

”En osaa sanoa kumpi on hyödyllisempi kansakunnalle, muodinmukaisesti puuteroitu lordi, joka tietää tismalleen mihin kellonaikaan kuningas nousee vuoteesta ja menee nukkumaan, ja joka esiintyy suurellisesti ja asemaansa korostaen samalla kun hän toimii orjana pääministerin eteisessä, vai kauppias joka rikastaa maataan, lähettää määräyksiään kirjanpitolostaan Suratiin ja suureen Kairoon, ja osaltaan luo maailman onnellisuutta.”

Palmer itse sanoo saman toisin sanoin:

”Kauppiaiden ja kapitalistien ei tarvitse punastua, kun nykypoliitikot ja -intellektuellit katselevat heitä pitkin nenänvarttaan ja saapastelevat ympäriinsä saarnaten tätä ja arvostellen tuota, vaati samalla että kauppiaat, kapitalistit, työntekijät, sijoittajat, ammatinharjoittajat, maanviljelijät, keksijät ja muut tuottavat tuottajat loisivat vaurautta, jonka poliitikot takavarikoivat ja johon antikapitalistiset intellektuellit suhtautuvat katkerasti, sitä silti ahnaasti kuluttaen.”

Voltairin puuteroidut lordit pukeutuvat nykyisin akateemisiin arvonimiin. He tietävät täsmälleen eurooppalaisen yliopistokeskustelun uusimmat virtaukset ja kumartavat kulloinkin valtaistuimelle nostamaansa filosofia. Se, mitä hyötyä tästä kaikesta on ulkopuoliselle maailmalle, ei ole heidän murheensa. Eivätkä nämä vähäiset vastalauseet läpäise heidän arroganssinsa muuria.

Minua huvittaa aina, kun näen väkevän antikapitalistisen saarnan, joka on luonnosteltu Applen iPadilla ja esitetään kannettavalla PC:llä kokouspaikan valkokankaalle. Järjettömän hieno ja laitteita, ällistyttävän pienen työpanoksen hinnalla. Kannettavat tietokoneet ja Nokian Lumia-puhelin ovat tämän ajan Carnegien rautatietärsä ja Rockefellerin öljy. Ne ovat pysyvä manifesti markkinatalouden toimivuudesta.

Kun kapitalisti lopettaa kannattamattoman työpaikan ja luo toisaalle uuden, sitä pidetään ahneutena ja ylenkatseen aiheena. Kun poliittinen vallankäyttäjä ylläpitää verovaroin kannattamatonta työpaikkaa, sitä ei pidetä oman vallan pönkittämisenä ja muilta ihmisiltä takavarikoitujen rahojen vääränä käyttönä. Sitä pidetään ”inhimillisenä”, ”pehmeänä” politiikkana.

Vastaansanomattomin esimerkki markkinatalouden toiminnasta on rockmusiikki.

On ironista, että rockmusiikki on käyttänyt niin paljon luovasta potentiaalistaan juuri mark-

kinatalouden vastustamiseen. Saman markkinatalouden, joka nosti rockmusiikin muutamassa vuosikymmenessä marginaaleista ylivoimaiseksi valtavirraksi.

Rockmusiikki on tuottanut aikanaan omituisuuksia ja hassuja sivuvirtauksia, kuten progressiivisen rockin, 1980-luvun tukkaheavyn ja tietysti Bay City Rollersin. Ne meistä, jotka olivat riittävän epäonnekkaita kasvaakseen aikuisiksi 1970-luvulla, saavat edelleen uniinsa tämän imelän teinipopbändin, joka pukeutui skottiruutuisiin kaulaliinoihin ja kyseli ”When Will You Be Mine”.

Kun ihmiset eivät enää halunneet osta skottipoikien lallatuksia, he siirtyivät ostamaan muuta musiikkia. Olisi ollut jokseenkin absurdia vaatia, että Bay City Rollersia olisi pitänyt rahoittaa edelleen sen jälkeen, kun oli käynyt selväksi, että kysyntä, sen suosio oli täydellisesti kadonnut.

Bay City Rollers on esimerkki luovasta tuhosta – uusi musiikki peitti alleen vanhan. BCR jäi alaviitteeksi musiikin historian lukuun ”Hyvin kevyt musiikki”. Saattaa olla, että joku kiinnostui BCR:n ansiosta musiikista ja rakensi sen päälle omaa tuotantoaan, vei siis rockin perintöä eteenpäin. Bay City Rollersin tuho ei johtunut tuottajien ymmärtämättömyydestä ja ahneudesta. Se johtui siitä, että ihmiset siirtyivät kuluttamaan muuta, heidän valintansa vaelsivat toisaalla ja raha niiden myötä.

Täsmälleen samoin toimii innovaatioperustainen talous. Sen sijaan että pauhaamme yritysten ahneudesta, meidän on tuettava ihmisiä siirtymään uuteen työhön – työhön, joka on edelleen tuottavaa.

* * *

”Maailma ei ole ongelma, jonka tiedostava eliitti voisi niksauttaa paikalleen määräämällä muitten elämästä ja muitten rahoista,” kirjoittaa professori Paul Lillrank viimeisyksisessä pamfletissaan *Maailman parantaja* (ladattavissa ilmaiseksi osoitteesta www.eva.fi). Lillrankin mukaan yhteiskuntaa ei voi tyhjentävästi selittää eikä ohjata, mutta se ei tarkoita, että luovuttaisimme. Porvarillisen maailmankuvan ytimessä on yritteliäisyys, lisäarvon luominen.

Lillrank makasi muutama vuosi sitten sairaalassa. Umpisuolileikkaus oli johtanut piiloinfektioon, joka levisi pehmytkudoksiin ja aiheutti hengenvaaran ja kovia kipuja.

Odottaessaan puoli vuotta sitä, että diagnoosi valmistuisi ja hoito alkaisi, Lillrank sai ajatuksen. Hän oivalsi olevansa *keskeneräinen potilas*, keskeneräistä tuotantoa.

Ratkaisu hänen ongelmaansa ei ollut vihainen yleisönosastokirjoitus *Helsingin Sanomiin*, jossa paheksutaan julkisen terveydenhuollon alasektoja. Ratkaisu ei ollut tyytymättömyys, vaan yrittäminen. Lillrank käynnisti projektin tutkimaan keskeneräisen potilaan ongelmaa. Tämä projekti johti hänet perustamaan yrityksen, nimeltään

Nordic Healthcare Group.

Intellektuelli Lillrank antoi tilaa yrittäjä-Lillrankille.

Lillrankin esimerkki on kaikilla tavoilla oivallinen. Hän antaa käytännöllisen ratkaisumallin, joka pätee terveydenhuollon lisäksi muuhunkin palvelutuotantoon. Järjestelmän heikot kohdat eivät ole syy pysähtyä vaikertamaan. Ne ovat ilmiselvä mahdollisuus luoda uutta lisäarvoa, uutta jaettavaa.